

INFORMATĪVAIS ZIŅOJUMS
Par Latvijas nostāju Eiropas Savienības nodarbinātības un
sociālo lietu ministru 2014.gada 29.-30.aprīļa neformālajā sanāksmē
izskatāmajos jautājumos

2014.gada 29.-30.aprīlī Atēnās (Grieķijā) notiks Eiropas Savienības (turpmāk – ES) nodarbinātības un sociālās politikas ministru neformālā sanāksme (turpmāk – neformālā sanāksme), kuras laikā galvenā uzmanība tiks pievērsta „Eiropa 2020” stratēģijas nodarbinātības un sociālajai dimensijai.

Neformālās sanāksmes darba kārtība

Neformālās sanāksmes pirmajā dienā Grieķijas prezidentūra rīkos tikšanos ar Sociālo platformu, kas apvieno sociālajā jomā strādājošas Eiropas līmeņa nevalstiskās organizācijas, kā arī ar Eiropas līmeņa sociālajiem partneriem, lai informētu par neformālās sanāksmes darba kārtības jautājumiem un uzklautu viedokļus par „Eiropa 2020” stratēģijas nodarbinātības un sociālās dimensijas attīstību ekonomikas atveseļošanās kontekstā.

Neformālās sanāksmes otrajā dienā plānota ES dalībvalstu pārstāvju diskusija par „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanas gaitā gūtajām mācībām un turpmāko stratēģijas virzību nodarbinātības un sociālās politikas jomās. Grieķijas prezidentūra šo diskusiju organizēs divās paralēlās sesijās par šādiem tematiem:

- 1) Darba tirgus reformas virzībā uz ekonomikas atveseļošanās un jaunām darbavietām,
- 2) Minimālo ienākumu shēmu loma ekonomikas atveseļošanās un sociālās politikas kontekstā.

Latviju neformālajā sanāksmē pārstāvēs Labklājības ministrijas parlamentārā sekretāre I.Jurševska, kas piedalīsies diskusijā par darba tirgus reformām.

Grieķijas prezidentūras sagatavotajā diskusiju dokumentā uzsvērts, ka ilgtspējīgas reformas ir būtiskas, lai stiprinātu ekonomikas atveseļošanās un sekmētu darbavietu radīšanu, kā arī virzītos uz „Eiropa 2020” stratēģijas mērķu sasniegšanu. Kopš krīzes sākuma daudzas dalībvalstis ir veikušas sarežģītas un politiski jutīgas reformas, jo īpaši nodarbinātības aizsardzības regulējumā un algu noteikšanas sistēmās (piemēram, izmaksu samazināšana un prasību vienkāršošana individuālu un kolektīvu atlaišanu gadījumos, atšķirību samazināšana pagaidu darbinieku un pastāvīgo darbinieku nodarbinātības aizsardzības līmenī, izmaiņas algu noteikšanas sistēmās, pieļaujot lielāku elastību algu pielāgošanai uzņēmumu līmenī vai ieviešot minimālās algas regulējumu u.c.). Šo reformu gaidāmais rezultāts ir jaunu darbavietu radīšana, efektivitātes un ražīguma palielināšana.

Vienlaikus Grieķijas prezidentūra uzsver, ka, neskatoties uz šiem pasākumiem, joprojām saskaramies ar vairākiem izaicinājumiem, piemēram, ilgstošais bezdarbs, darba tirgus segmentācija u.c. Šajā kontekstā dinamiski un

iekļaujoši darba tirgi, kuros darbiniekiem ir nepieciešamās prasmes, ir būtiski Eiropas ekonomikas konkurētspējai, ilgtspējīgai izaugsmei un sabiedrības labklājībai.

Neformālās sanāksmes noslēgumā plānota arī ES dalībvalstu pārstāvju viedokļu apmaiņa par nedeklarētā darba novēršanas pasākumiem kvalitatīvu darbavietu radīšanas kontekstā.

Grieķijas prezidentūra diskusiju dokumentā uzsver, ka, ES ekonomikai atveseļojoties no krīzes, arvien lielāka nozīme ir atbilstošai politiskai rīcībai, risinot nedeklarētā darba problēmu. ES līmenī nedeklarēto darbu definē kā „jebkādu likumīgu darbību, kuru persona veic par atlīdzību, bet kuru nedeklarē valsts iestādēm, ņemot vērā dalībvalstu tiesiskā regulējuma sistēmas atšķirības” (Eiropas Komisijas paziņojums par pastiprinātu cīņu pret nedeklarēto darbu, COM(2007)628). Nedeklarētais darbs ir būtisks šķērslis, kas kavē jaunu darbavietu radīšanu, darbavietu kvalitātes nodrošināšanu un fiskālo konsolidāciju, kā arī ilgtermiņā samazina ekonomiskās izaugsmes potenciālu. Tas negatīvi ietekmē arī strādājošo karjeras iespējas, prasmju attīstību un sociālo aizsardzību.

ES līmenī nedeklarētā darba risināšana balstās uz centieniem panākt atbilstošu līdzsvaru starp prevenciju un sodīšanu ar mērķi veicināt pāreju no ēnu ekonomikas uz formālo ekonomiku. Šajā kontekstā būtisks ir 2014.gada 9.aprīlī Eiropas Komisijas publicētais priekšlikums lēmumam par Eiropas Platformas izveidi, lai veicinātu ES dalībvalstu iestāžu sadarbību nedeklarētā darba novēršanā (COM(2014)221), kas pašlaik nosūtīts izskatīšanai Eiropas Parlamentā un Padomē.

Latvijas nostāja diskusiju jautājumos

Neformālās sanāksmes sesijā par darba tirgus reformām Grieķijas prezidentūra aicina dalībvalstu pārstāvjus diskutēt par šādiem jautājumiem:

- 1) Ilgstošais bezdarbs joprojām ir nopietns drauds konkurētspējai un izaugsmei. Kāds ir pareizais politikas pasākumu kopums, lai mazinātu ilgstošā bezdarba tendenci, novērstu tā negatīvās sekas un sekmētu līdzdalību darba tirgū?*
- 2) Cik liela nozīme ir algu noteikšanas un nodarbinātības aizsardzības tiesību aktiem ilgtermiņa stratēģijā, atgriežot Eiropas ekonomiku uz gudras, ilgtspējīgas un iekļaujošas izaugsmes ceļa?*
- 3) Kā mēs varam, no vienas puses, mazināt strādājošo nabadzību un veicināt nodarbinātības drošību un, no otras puses, atbalstīt konkurētspēju, darba tirgus dinamismu un darbavietu radīšanu?*

Latvija uzskata, ka būtiski ir veikt vispārēju bez darba esošo cilvēku profilēšanu, lai saprastu, kādi ir patiesie iemesli, kādēļ cilvēki ilgstoši ir bez darba (iespējams, iemesls ir aprūpes pakalpojumu nepietiekamība, veselības situācija, atsevišķos gadījumos nepietiekamas reģionālās mobilitātes iespējas

u.tml.). Tāpat svarīgi ir sniegt individualizētu atbalstu un veicināt darba meklēšanas aktivitātes. Latvija nesēn ir veikusi būtiskas reformas šajā jomā, ieviešot profilēšanas sistēmu, stiprinot darba meklēšanas aktivitātes un padarot skaidrākus piemērota darba kritērijus, kas cita starpā sniedz nozīmīgu ieguldījumu ilgstošā bezdarba samazināšanai. Tāpat uzskatām, ka darba tirgus politikas pasākumiem ir jāveic periodiski ietekmes novērtējumi un jāanalizē to ietekme uz konkrētām grupām. Tāpēc Latvija ir apņēmusies īstenot uz pierādījumiem balstītus politikas pasākumus.

Svarīgi ir arī stiprināt sadarbību starp publiskajiem nodarbinātības dienestiem, sociālajiem dienestiem un citiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem, lai bez darba esošajiem cilvēkiem piedāvātu integrētu un individualizētu pakalpojumu klāstu, kas palīdzēs viņam atgriezties darba vidē un uzlabot nodarbinātības spējas ilgtermiņā. Tāpat būtiski ir veidot tiltu starp izglītību un darba tirgu, īpaši jaunākai paaudzei, kas ienāk darba tirgū, lai mazinātu iespējas palikt ilgstoši nestrādājošam un atstumtam no darba tirgus.

Katrai ES dalībvalstij ir savas tradīcijas darba algu noteikšanas un darba tiesisko attiecību jomās, tajā skaitā attiecībā uz sociālo partneru iesaistes līmeni. Tām ir gan priekšrocības, gan trūkumi, tādēļ būtiski ir diskutēt par līdzsvarotu modeli katrā no dalībvalstīm, iespējams, arī atgriežoties pie diskusijas par elastdrošību. Uzskatām, ka darba tirgus regulācijai jābūt tādai, lai darba tirgus darbotos iekļaujoši, nodrošinot ilgtspējīgu integrāciju darba tirgū. Šajā kontekstā ir nepieciešams novērst darba tirgus segmentāciju, kas ir netaisnīga un bieži skar visneaizsargātākos sabiedrības locekļus.

Latvijā algu noteikšanas modelis ir decentralizēts, un būtisks elements ir minimālā alga. Būtiski, lai darba algas attīstītos vienlīdz ar produktivitāti, tomēr katras ES dalībvalsts kompetencē ir tās darba algu noteikšanas sistēma, kas ļaus sasniegt šādu rezultātu un kur liela nozīme ir tradīcijām un darba tirgus struktūrai. Ir svarīgi ņemt vērā katras ES dalībvalsts specifiku un apzināties, ka atšķirības ir leģitīmas. No otras puses, ir būtiski apzināties arī šo procesu mijiedarbību starp dalībvalstīm un daudzpusējās uzraudzības aktivitātēs uzrunāt aktuālos jautājumus, piemēram, grūtības panākt pietiekamu pielāgošanos algu izmaksās.

Ņemot vērā sabiedrības novecošanos, būtiskākais ir palielināt vispārējo līdzdalību darba tirgū un nodrošināt tādu regulējumu, kas sniedz kvalitatīva darba iespējas un aktivizējošu atbalstu tiem, kas dažādu iemeslu dēļ īslaicīgi ir bez darba. Šajā nolūkā nodokļu un pabalstu sistēmām ir jādarbojas saskaņoti, tāpat pietiekama apmēra finansiālam atbalstam jābūt sasaistītam ar darba tirgus aktivizāciju.

Neformālās sanāksmes sesijā par nedeklarētā darba novēršanu Grieķijas prezidentūra aicina dalībvalstu pārstāvjus apmainīties ar viedokļiem par šādiem jautājumiem:

- 1) Kā piedāvātā Eiropas Platforma varētu veicināt cīņu pret nedeklarēto darbu?*

- 2) *Kāda veida institucionālā sadarbība notiek jūsu dalībvalstī, lai risinātu nedeklarētā darba problēmu?*
- 3) *Kāda veida institucionālā sadarbība jums ir izveidojusies ar citu dalībvalstu iestādēm, lai risinātu nedeklarētā darba problēmu?*
- 4) *Kāds preventīvo un proaktīvo pasākumu (strukturālo reformu) un administratīvās kontroles pasākumu kopums ir atbilstošs cīņā pret nedeklarēto darbu saskaņā ar jūsu pieredzi?*
- 5) *Vai, jūsuprāt, sociālās ekonomikas uzņēmējdarbībai ir kāda loma, jo īpaši pievēršot „normālam” darba tirgum tās nodarbošanās, kurās ir tendence izmantot nedeklarēto darbu?*

Nedeklarētā darba apkarošana ir būtiska Latvijas prioritāte, kam pēdējos gados ir pievērsta liela uzmanība, jo īpaši risinot „aplukšņu algu” jautājumu un problemātisko situāciju atsevišķās īpaši skartās nozarēs (piemēram, būvniecībā). Informācijas tehnoloģiju efektīvāka izmantošana, lai pārbaudes būtu mērķētas un rezultatīvas, un starpinstitucionālā sadarbība ir būtiski priekšnoteikumi progresa sasniegšanai nedeklarētā darba apkarošanā. Latvija izmanto gan preventīvus pasākumus, tajā skaitā sociālās reklāmas, gan sodus un stimulus. Kā lielu sasniegumu uzskatām „pirmās darba dienas” darba līgumu skaita būtisku samazinājumu, ieviešot prasību darbiniekus reģistrēt pirms darba uzsākšanas. Turklāt arī jaunu informēšanas iespēju (elektronisku un telefonisku) radīšana un popularizēšana ir bijusi veiksmīga – ir vērojams liels elektronisko un telefonisko ziņojumu saistībā ar nedeklarēto darbu skaita pieaugums, salīdzinot ar 2009.gadu (2009.gadā Valsts darba inspekcija saņēma 123 ziņojumus, bet 2012.gadā - 550 ziņojumus). Iespēja anonīmi ziņot Valsts darba inspekcijai par pārkāpumiem mazina nodarbināto bailes no negatīvām sekām darba vietā.

Savstarpējā mācīšanās ir viens no ES Nodarbinātības stratēģijas stūrakmeņiem. Latvijai ir divpusējas sadarbības pieredze nedeklarētā darba apkarošanas jomā, mācoties un apmainoties ar pieredzi ar Austrijas kolēģiem vienošanās par sadarbību darba tirgus jomā ietvaros, kā arī piedaloties ES savstarpējā mācīšanās seminārā 2012.gada rudenī Čehijas Republikā, kurā bija iespēja uzklaut citu ES dalībvalstu valstu pieredzi šajā jautājumā. Uzskatām, ka vislabākā pieredzes apmaiņa ir tad, kad diskusijā piedalās gan politikas veidotāji, gan administratīvais politikas ieviešēju līmenis. Kā veiksmīgas sadarbības piemēru var minēt arī Latvijas Valsts darba inspekcijas sadarbību ar kaimiņvalstu – Lietuvas un Igaunijas – inspekcijām divpusējo vienošanos ietvaros. Šī sadarbība noris ne tikai apmainoties ar informāciju, bet arī rīkojot kopīgas pārbaudes (Latgales reģionālā darba inspekcija kopā ar Lietuvas darba inspekcijas pārstāvjiem).

Vienlaikus ir jāņem vērā, ka katras ES dalībvalsts situācija ir atšķirīga un specifiska, kā arī nedeklarētā darba izplatība atšķiras, līdz ar to arī piemērotākie pasākumi atšķirsies. Latvija pašreiz izstrādā sociālās uzņēmējdarbības tiesisko ietvaru, tomēr īpašu uzmanību pievēršam tam, lai labie nodomi sniegtu arī efektīvus un labus rezultātus un sociālās uzņēmējdarbības atbalsta pasākumi piesaistītu godprātīgus un sociālajā uzņēmējdarbībā patiesi ieinteresētus aktīvus

cilvēkus. Turklāt Latvijas pieredze liecina, ka nedeklarētā darba problēmu raksturs laika gaitā mainās un līdz ar to arī valsts iestādēm ir jābūt pietiekami elastīgām risinājumu meklēšanā un izmaiņu ieviešanā.

Arī vairākiem darba tirgus politikas pasākumiem ir potenciāls mazināt ēnu ekonomiku. Viens no tādiem pasākumiem ir atbalsts oficiālas pašnodarbinātības vai uzņēmējdarbības uzsākšanai, ko Latvijas gadījumā var izmantot gan sociāli virzītas uzņēmējdarbības, gan komerciālas uzņēmējdarbības uzsākšanai.

Latvijas nacionālā pozīcija par Eiropas Komisijas priekšlikumu lēmumam par Eiropas Platformas izveidi, lai veicinātu ES dalībvalstu iestāžu sadarbību nedeklarētā darba novēršanā (COM(2014)221), pašlaik ir izstrādes stadijā. Indikatīvi atzinīgi novērtējam Eiropas Komisijas centienus risināt pētījumos un ekspertu diskusijās uzvērtos problemātiskos jautājumus nedeklarētā darba risināšanā, tomēr lēmuma izskatīšanas gaitā nepieciešams precizēt vairākus jautājumus saistībā ar Eiropas Platformas iecerēto darbību.